

Uchwała z dnia 5 lipca 2001 r.

III ZP 10/01

Przewodniczący SSN: Barbara Wagner, Sędziowie SN: Jerzy Kuźniar (sprawozdawca), Maria Tyszel.

Sąd Najwyższy, z udziałem prokuratora Prokuratury Krajowej Iwony Kaszczyszyn, w sprawie z wniosku Sylwii K. przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych-Oddziałowi w B. o rentę uczniowską, po rozpoznaniu na posiedzeniu jawnym w dniu 5 lipca 2001 r., zagadnienia prawnego przekazanego przez Sąd Apelacyjny w Gdańsku postanowieniem z dnia 28 lutego 2001 r. [...] do rozstrzygnięcia w trybie art. 390 § 1 KPC

„Czy uprawniony do tzw. „renty uczniowskiej” przyznanej z mocy art. 63 ust. 1 ustawy z dnia 14 grudnia 1982 r. o zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin (Dz.U. Nr 430, poz. 267 ze zm.) zachowuje prawo do tegoż świadczenia po dniu 1 stycznia 1999 r., w przypadku zmiany stopnia niezdolności do pracy z całkowitej na częściową ?”

p o d j ą ł uchwałę:

Osoba uprawniona do renty przyznanej na podstawie art. 63 ust. 1 ustawy z dnia 14 grudnia 1982 r. o zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin (Dz.U. Nr 40, poz. 267 ze zm.) nie zachowuje prawa do tego świadczenia w przypadku zmiany stopnia niezdolności do pracy z całkowitej na częściową, po dniu 1 stycznia 1999 r.

U z a s a d n i e

Przedstawione zagadnienie prawne powstało na tle następującego stanu faktycznego:

Decyzją z dnia 27 maja 1999 r. Zakład Ubezpieczeń Społecznych-Oddział w B. wstrzymał wnioskodawczyni Sylwii K. prawo do renty z tytułu niezdolności do

pracy, poczynając od dnia 1 lipca 1999 r., na podstawie przepisów ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (Dz.U. Nr 152, poz. 1118 ze zm.), w związku z orzeczeniem lekarza orzecznika ZUS, z którego wynika, że wnioskodawczyni nie jest całkowicie niezdolna do pracy. Sąd Okręgowy-Sąd Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Bydgoszczy wyrokiem z dnia 18 kwietnia 2000r. oddalił odwołanie ustalając, że wnioskodawczyni od 1 stycznia 1996 r. pobierała tak zwaną rentę inwalidzką uczniowską w związku z zaliczeniem jej do II grupy inwalidów przed 16 rokiem życia i stwierdzeniem pogorszenia się stanu zdrowia w czasie uczęszczania do szkoły ponadpodstawowej. Termin badania kontrolnego ustalono na maj 1999 r. Lekarz orzecznik ZUS po badaniu stwierdził schorzenia trwające od dzieciństwa, które obecnie powodują jedynie niepełnosprawność wnioskodawczyni w rozumieniu przepisów ustawy z dnia 28 czerwca 1996 r., nie zaś całkowitą niezdolność do pracy. Biegli sądowi lekarze: neurolog, internista-kardiolog, chirurg-ortopeda i psychiatra, z których opinii dowód Sąd dopuścił, stwierdzili u ubezpieczonej szereg schorzeń powstałych w dzieciństwie, które w istotnym stopniu ograniczają sprawność ustroju i istotnie upośledzają zdolność do wykonywania pracy zarobkowej, stanowiąc o jej trwałej częściowej niezdolności do pracy od daty wstrzymania świadczenia. W ocenie biegłych sądowych stan zdrowia badanej uległ poprawie w stosunku do stanu opisanego w orzeczeniu WKIZ.

Sąd Okręgowy podzielił stanowisko biegłych zaprezentowane w opinii i wobec przyjęcia za udowodnione, że wnioskodawczyni od dnia 1 lipca 1999 r. jest osobą trwale, częściowo niezdolną do pracy, stwierdził, że zostały spełnione przesłanki z art. 107 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r., uzasadniające wstrzymanie prawa do renty. Zgodnie bowiem z tym przepisem prawo do świadczeń uzależnionych od niezdolności do pracy oraz wysokość tych świadczeń ulega zmianie, jeżeli w wyniku badania lekarskiego, przeprowadzonego na wniosek lub z urzędu, ustalono zmianę stopnia niezdolności do pracy, brak tej niezdolności lub jej ponowne powstanie. W rozpoznawanej sprawie, której przedmiotem była tak zwana renta uczniowska, niezbędne było ustalenie całkowitej niezdolności do pracy powstałej w czasie uczęszczania do szkoły ponadpodstawowej (art. 63 ustawy z dnia 14 grudnia 1982 r. o zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin - Dz.U. Nr 40, poz. 267 ze zm.). Stwierdzenie więc obecnie tylko częściowej niezdolności do pracy, oznacza utratę prawa do świadczenia. Ponadto ustawa o z.e.p. nie obowiązuje od dnia 1 stycznia

1999 r., to jest od dnia wejścia w życie ustawy o emeryturach i rentach z FUS, która w ogóle nie przewiduje tego świadczenia (renty uczniowskiej).

Rozpoznając apelację wnioskodawczynie Sąd Apelacyjny uznał, że w sprawie występuje zagadnienie prawne budzące poważne wątpliwości sformułowane w pytaniu.

Według jego oceny stan faktyczny nie był między stronami sporny. Wnioskodawczynie spełniała przesłanki określone przepisem ustawy art. 63 ust. 1 z.e.p., warunkujące przyznanie jej prawa do renty "uczniowskiej", ustalono bowiem, że była inwalidą II grupy. Zgodnie z art. 11 ust. 1 pkt 2 ustawy z dnia 28 czerwca 1996 r. nowelizującej ustawę o z.e.p. – (Dz.U. Nr 100, poz. 461) - osoby mające ustalone prawo do świadczeń wskutek zaliczenia na podstawie przepisów dotychczasowych do II grupy inwalidów, uważa się począwszy od dnia 1 września 1997 r. za całkowicie niezdolne do pracy. Z opinii biegłych lekarzy sądowych złożonych w toku postępowania pierwszoinstancyjnego oraz z uzupełniającej opinii biegłych złożonej przed Sądem Apelacyjnym wynika jednoznacznie, iż w obecnym stanie zdrowia skarżącej, występujące u niej schorzenia, aczkolwiek w znacznym stopniu ograniczają zdolność do wykonywania pracy zgodnej z poziomem posiadanych kwalifikacji, to jednak nie powodują całkowitej niezdolności do wykonywania jakiegokolwiek pracy. Przy tak poczynionych ustaleniach Sąd Okręgowy skonstatował, iż zmiana stopnia niezdolności do pracy z całkowitej na częściową oznacza utratę prawa do dotychczasowej renty, nie wskazując podstawy prawnej takiego wnioskowania. Jako dodatkowy argument Sąd ten wskazał, iż ustawa o z.e.p. przestała obowiązywać, a zastępująca ją ustawa z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z FUS nie przewiduje w ogóle prawa do renty "uczniowskiej".

W ocenie Sądu Apelacyjnego pojawiają się w tym miejscu poważne wątpliwości prawne. W stanie prawnym obowiązującym w dniu przyznania wnioskodawczynie renty "uczniowskiej" II grupy nie istniały jeszcze renty okresowe i trwałe, które wprowadzono dopiero ustawą z dnia 28 czerwca 1996 r. Nie sposób jednak nie zauważyć, iż w przypadku ubezpieczonej WKIZ nie wskazała, iż badanie kontrolne jej stanu zdrowia jest zbędne, co sugerowałoby stały charakter jej schorzeń, ale wyznaczyła termin badania kontrolnego na maj 1999 r. ze wskazaniem zasięgnięcia opinii konsultanta neurologa i psychiatry. Przepis art. 11 ust. 2 ustawy nowelizującej stanowił, iż orzekanie w sprawach niezdolności do pracy osób, o których mowa w ust. 1, w przypadku gdy mają one wyznaczone kontrolne badanie stanu inwalidztwa, nastę-

puje przy zastosowaniu art. 23-25 ustawy o z.e.p. w brzmieniu nadanym ustawą z dnia 28 czerwca 1996 r. W świetle ust. 3 art. 11 pobierana przez wnioskodawczynię renta II grupy (tzw. uczniowska) z mocy prawa stała się rentą uczniowską - z tytułu częściowej (według Sądu Najwyższego powinno być całkowitej) niezdolności do pracy.

Nie budzi żadnych wątpliwości, iż prawidłowo Sąd pierwszej instancji wskazał, że ustawa z dnia 17 grudnia 1998 r. uchylająca ustawę z dnia 14 grudnia 1982 r. o z.e.p. (art. 195 pkt 5 tej pierwszej ustawy) nie przewiduje już renty "uczniofskiej". Analogicznie do art. 11 ust. 2 ustawy z dnia 28 czerwca 1997 r., art. 187 ustawy o emeryturach i rentach z FUS nakazał w stosunku do osób, które mają ustalone prawo do renty na podstawie przepisów obowiązujących w dniu 31 sierpnia 1997r. (jak w sprawie), mających wyznaczone badanie kontrolne, stosować przepisy art. 12-14 ustawy.

Na skutek orzeczenia lekarza orzecznika ZUS oraz opinii biegłych sądowych ustalono u wnioskodawczyni poprawę jej stanu zdrowia, która obecnie czyni ją jedynie częściowo niezdolną do pracy. Skoro art. 187 obecnie obowiązującej ustawy wskazywał na konieczność orzekania z zastosowaniem zasad określonych w jej art. 12-14, to należy rozważyć zachowanie przez wnioskodawczynię prawa do renty w kontekście przepisów art. 57 i następnych ustawy. Przy tzw. rentach uczniowskich czyniłoby to nierealnym spełnienie warunków określonych w tym przepisie i powodowało utratę prawa do renty wobec niespełniania przesłanek warunkujących to prawo wedle nowych. Przepis art. 101 pkt 1 ustawy stanowi, iż prawo do świadczeń ustaje, gdy ustanie którykolwiek z warunków wymaganych do uzyskania tego prawa.

Niewątpliwie zmiana stopnia niezdolności do pracy przed dniem 1 stycznia 1999 r. z całkowitej na częściową powodowała ustanie prawa do tej renty z mocy art. 87 ustawy o z.e.p w związku z jej art. 63 ust. 1.

Czy można zatem obecnie stosować art.101 pkt 1 nowej ustawy, skoro prawa do renty uczniowskiej ustawa ta już w ogóle nie przewiduje, czy też „warunki wymagane do uzyskania prawa” należy czytać szeroko jako „warunki wymagane do uzyskania prawa również na zasadach sprzed tej daty (1 stycznia 1999 r.)”. Przy takim rozumowaniu należałoby przyjąć, iż wnioskodawczyni utraciła nabyte wcześniej prawo, wobec niespełnienia przesłanki inwalidztwa w sensie całkowitej niezdolności do pracy.

W tym miejscu należy rozważyć, jakie skutki prawne należy wyprowadzić z przepisu art. 180 ust. 1 pkt 1 obecnie obowiązującej ustawy usytuowanego w rozdziale 2 „przepisy przejściowe”. Przepis ten stanowi, iż osoby, którym w dniu wejścia w życie ustawy przysługują renty z tytułu niezdolności do pracy, zachowują prawo do tych świadczeń w wysokości ustalonej przed dniem wejścia w życie ustawy, z zastrzeżeniem ust. 2-5 i z uwzględnieniem ust. 6-9. Wydaje się, że przepis ten dotyczy również byłych rent inwalidzkich tzw. „uczniowskich”.

Tak więc, w ocenie Sądu Apelacyjnego, z jednej strony organ rentowy ma prawo do przeprowadzenia z urzędu badania kontrolnego, z drugiej jednak brak, jak się wydaje, przepisu prawnego, który pozwalałby wprost na ustanie prawa do renty uczniowskiej pod rządami obecnej ustawy oprócz wskazanego wyżej art. 101 pkt 1 ustawy. Jednak z uwagi na brzmienie art. 180 ustawy i ochronę praw nabytych rodzi się wątpliwość, czy badanie kontrole w ogóle może być przeprowadzone, a prawo do renty uczniowskiej ustać. W ocenie Sądu Apelacyjnego wnioskodawczynie w sprawie winna zachować na stałe prawo do renty uczniowskiej słusznie nabyte 1 stycznia 1996 r.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Jest poza sporem, że wnioskodawczynie od dnia 1 stycznia 1996 r. pobierała rentę inwalidzką przyznaną w oparciu o art. 63 ust. 1 ustawy o z.e.p. Przepis ten uprawniał uczniów do renty inwalidzkiej szkół ponadpodstawowych, którzy stali się inwalidami I lub II grupy w czasie uczęszczania do szkoły. Wnioskodawczynie była inwalidka II grupy przed 16 rokiem życia, zaś w okresie uczęszczania przez nią do szkoły ponadpodstawowej jej stan zdrowia uległ pogorszeniu w ramach II grupy. Oznaczało to, że była ona całkowicie niezdolna do wykonywania jakiegokolwiek zatrudnienia (art. 24 ust. 3 ustawy o z.e.p.), przy czym niezdolność ta miała charakter czasowy (termin badania kontrolnego wyznaczono na maj 1999 r.). Po wejściu w życie, z dniem 1 września 1997 r., ustawy z dnia 28 czerwca 1996 r. o zmianie niektórych ustaw o zaopatrzeniu emerytalnym i o ubezpieczeniu społecznym (Dz.U. Nr 100, poz. 461), wnioskodawczynie była uważana za całkowicie niezdolną do pracy, zaś pobierane przez nią świadczenie stało się z mocy prawa rentą z tytułu całkowitej niezdolności do pracy (art. 11 ust. 1 pkt 2 i ust. 3 ustawy). Ponieważ jej dotychczasowe inwalidztwo według II grupy miało charakter czasowy, badanie stanu inwalidztwa

miałoby nastąpić przy zastosowaniu przepisów art. 23 - 25 ustawy definiujących niezdolność do pracy i określających kompetencje lekarza - orzecznika ZUS. W stanie prawnym wprowadzonym powyższą ustawą, prawo wnioskodawczyni do pobieranej renty z tytułu całkowitej okresowej niezdolności do pracy uległoby zmianie albo ustało, jeżeli przeprowadzone badanie lekarskie wykazałoby zmianę stopnia niezdolności do pracy albo jej brak (art. 78 ust. 1 i 2 ustawy o z.e.p.).

Sytuacja prawna uległa istotnej zmianie z dniem 1 stycznia 1999 r. po wejściu w życie ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych, która przewidując prawo do renty z tytułu niezdolności do pracy, nie reguluje prawa do dotychczasowej, tak zwanej renty uczniowskiej. Brak w niej odpowiednika art. 63 uchylonej ustawy o z.e.p. W dniu wejścia w życie obecnie obowiązującej ustawy o rentach i emeryturach z FUS, status wnioskodawczyni nie uległ jednak zmianie. Zachowała ona prawo do pobieranego świadczenia (art. 180 ust. 1 pkt 1 ustawy), zaś prawo to - na ogólnych zasadach (art. 101 pkt 1 ustawy) - mogło ustać, gdyby ustał którykolwiek z warunków wymaganych do uzyskania tego prawa, w tym warunek zasadniczy, a więc gdyby stan zdrowia wnioskodawczyni uległ poprawie w stopniu, który obecnie nie czyni jej całkowicie niezdolną do pracy, także okresowo. Wiąże się to z art. 107 tej ustawy, stanowiącym że prawo do świadczeń uzależnionych od niezdolności do pracy ulega zmianie, jeżeli w wyniku badania lekarskiego ustalono zmianę stopnia niezdolności do pracy, brak tej niezdolności lub jej ponowne powstanie. Fakt, że obecnie obowiązujące przepisy nie przewidują prawa do tak zwanej renty uczniowskiej, nie oznacza, że można pozbawić nabytego w przeszłości - zgodnie z przepisami - prawa do takiego świadczenia, nawet wtedy gdyby nowe uregulowania prawne derogowały wyraźnie te uprawnienia wbrew z zasadzie ochrony praw słusznie nabytych. Tym bardziej brak podstaw do pozbawienia prawa do tego świadczenia gdy takiej derogacji nowe przepisy nie wprowadzają - tak jak w tym przypadku. Pozwala to na sformułowanie ogólniejszej tezy, że osoby, które nabyły prawo do renty - tak zwanej uczniowskiej - z tytułu całkowitej niezdolności do pracy, zachowują prawo do tego świadczenia, jeżeli w dalszym ciągu są całkowicie niezdolne do pracy (niezdolność ta nie została przerwana), także wtedy, gdy niezdolność do pracy ma charakter okresowy. Nowe uregulowania nie pozwalają obecnie przyznać prawa do takiego świadczenia osobie, która stała się całkowicie niezdolna do pracy po dniu 1 stycznia 1999 r., a więc po wejściu w życie ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r., nie mogą jednak pozbawiać prawa do świadczenia uprzed-

nio zgodnie z prawem przyznanego. Analogiczne, trafne, stanowisko zawiera wyrok Sądu Apelacyjnego w Łodzi z dnia 9 września 2000 r., III AUa 132/00 (OSA 2000 nr 11-12, poz. 44), powołany w uzasadnieniu postanowienia Sądu przedstawiającego do rozstrzygnięcia rozpoznawane zagadnienie prawne.

Zasada ochrony praw słusznie nabytych nie może jednak oznaczać zachowania prawa do świadczenia w sytuacjach które i w poprzednim stanie prawnym powodowały jego ustanie. Jeżeli więc stan zdrowia osoby uprawnionej do świadczenia uległ poprawie i nie jest ona obecnie całkowicie niezdolna do pracy, a ustalenie powyższego nastąpiło po przeprowadzeniu badań kontrolnych dopuszczalnych w świetle prawa, brak podstaw do utrzymywania świadczenia.

Z tych wszystkich względów orzeczono jak w sentencji uchwały.

Na marginesie tych rozważań trzeba jednak zauważyć, że stan faktyczny sprawy, biorąc pod uwagę dotychczasowe ustalenia Sądu, może budzić wątpliwości co do oceny aktualnego stopnia niezdolności do pracy wnioskodawczynie. Wydaje się, że jedyną przyczyną, dla której według opinii biegłych, zachowała ona częściowo zdolność do pracy przy tych samych schorzeniach jest stwierdzenie, iż obecnie nie występują napady padaczkowe. Jest to być może wynikiem jedynie systematycznego zażywania leków, tym bardziej gdy weźmie się pod uwagę, że pozostałe zaburzenia w stanie zdrowia utrzymują się w tym samym co poprzednio nasileniu. Okoliczności te winny być w dalszym postępowaniu wyjaśniane, jako przesądzające o prawie do dalszego pobierania świadczenia.

=====